

Provinciaal beleid inzake kastelen, (historische) buitenplaatsen en landgoederen (KBL)

Presentatie tijdens de bijeenkomst van het Platform Kastelen en Buitenplaatsen op 20 november 2015 in Amersfoort door Rob Berends namens SKBL

(Inleiding)

De stichting kastelen, buitenplaatsen en (historische) landgoederen (SKBL) heeft dit jaar een inventarisatie gemaakt van het provinciaal beleid voor kastelen, buitenplaatsen en historische landgoederen. Ik kort dit verder af als KBL, met respect voor alle verschillen hiertussen, evenals de toepasbaarheid van provinciaal beleid. De SKBL stelt zich niet alleen tot doel om publieksinformatie over dit erfgoed te verzamelen en ontsluiten, maar ook meer informatie-uitwisseling en samenwerking binnen de 5 kerngroepen van dit erfgoed te bevorderen. Te weten: kasteelmusea, particuliere eigenaren, terreinbeherende organisaties, horecagedreven kastelen en buitenplaatsen en een vijfde groep eigenaars, variërend van overheden, bedrijven tot bijvoorbeeld kloosters. Uit al deze vijf segmenten zijn er inmiddels 65 aangesloten bij de stichting en 35 organisaties steunen haar. Daarnaast maken de provincies Utrecht, Gelderland, Noord-Holland en Zuid-Holland het werk van de stichting mede mogelijk.

Provincies en KBL

Provincies zijn voor kastelen, buitenplaatsen en landgoederen belangrijke overheden. Het overheidsbeleid voor de ruimtelijke ordening is immers in belangrijke mate gedelegeerd naar gemeenten en provincies. Als de SKBL kennis wil laten delen betekent dit dus kennis op provinciaal en regionaal niveau delen. Daarom hebben wij al het provinciaal beleid op een rij gezet, evenals de organisaties die per provincie actief zijn voor dit erfgoed en wat zij precies doen. De complete etalage hiervan treft u aan op de provinciepagina's van onze [website skbl.nl](http://website.skbl.nl)

Hoe ziet het provinciaal beleid er in de 12 verenigde provinciën uit? Dat ga ik u in maximaal 15 minuten vertellen. Ik vertrouw erop dat niet alleen mijn overzicht nu, maar ook de inbreng van menige aanwezige provincie-medewerker het gesprek interessant maakt.

Ik maak u graag in drie stappen deelgenoot van onze kennis: een beschrijving van het provinciebeleid, de stand van evaluaties en al of niet voortzetting van specifiek KBL-beleid vanaf 2016 of 2017, en tot slot enkele kansen en aanbevelingen.

PROVINCIEBELEID

In mijn tour zullen we Limburg en Flevoland niet aandoen: Limburg niet omdat deze provincie momenteel geen erfgoedbeleid heeft. Naar verwachting komt begin 2016 de lang verwachte erfgoednota. Flevoland niet omdat deze relatief nieuwe polderprovincie nauwelijks cultuurgroen erfgoed heeft. Bouwden de inwoners uit Amsterdam na 1612 nog

53 buitenplaatsen in de nieuwe polder De Beemster, in de droogleggingen in de voormalige Zuiderzee na 1930 hebben ze dat duidelijk niet gedaan.

Voor de andere tien provincies richt het provinciaal beleid zich vaak op zowel ruimtelijke kwaliteit (natuur/landschap/waterwegen) en economische ontwikkeling (toerisme en recreatie) als op culturele en historische aspecten van dit erfgoed. En dat gold natuurlijk ook voor Limburg tot en met 2014.

Voordat ik de tien provincies langs ga is het goed te beseffen dat het provinciaal beleid voor kastelen, buitenplaatsen en landgoederen grosso modo eigenlijk uit vier mogelijkheden bestaat van oplopende intensiteit

- 1. Cultuurhistorische waarden van KBL vastgelegd in Provinciale Structuurvisies en, steeds meer, in provinciale Omgevingsvisies. Nader uitgewerkt in provinciale verordeningen. Een wettelijke taak van alle provincies. Daarnaast hebben alle provincies van het rijk gedecentraliseerde restauratiemiddelen, waar ook KBL een beroep op kunnen doen.
- 2. Vierjarige Cultuurnota's c.q. Erfgoednota's, in 2015 of 2016 lopen de meeste af. Beleidsnota in andere sectoren, zoals Natuur/Landschap, Economie: Landbouw, Toerisme, Duurzaamheid (GLD)
- 3. Specifieke uitvoeringsprogramma's en agenda's voor KBL. Concretisering van de beleidsnota's. Overijssel en Utrecht hebben hier sterk op ingezet als integraal plan voor KBL.
- 4. Onderdeel van die programma's: subsidieregelingen en budgetten voor uitvoeringsorganisaties

Doen alle provincies meer dan de wettelijke basis? Nee, Drenthe en Zeeland beperken zich hiertoe.

Resteren 8 provincies die meer doen dan alleen de uitvoering van wettelijke taken, 9 als we ook Limburg meetellen tot en met 2014. En in wat ze meer doen maak ik een onderscheid in (algemene) beleidsprogramma's waarin KBL meeliften en in specifiek beleid gericht op instandhouding van KBL.

KBL in algemene beleidsprogramma's

Herbestemming

In **Noord-Brabant** is herbestemming van het vele religieus erfgoed dé opgave voor het provinciebestuur. Om dit te stimuleren is het beleidsprogramma *De Erfgoedfabriek* ontwikkeld, met onderdelen kennis, beleving en netwerken. KBL spelen hierin een rol omdat meerdere KBL ooit dienst deden als klooster of seminarie.

Beleving, toerisme en innovatie

In **Noord-Holland** faciliteert de provincie voor het tweede achtereenvolgende jaar het project *Buitenplaatsen in Beeld*. De uitvoeringsorganisatie Cultuurcompagnie Noord-Holland voert dit project in Kennemerland uit. Een en ander past in het beleidsprogramma *Regionaal Beeldverhaal* en is erop gericht om de uiteenlopende gebiedsidentiteiten te benadrukken en te revitaliseren. Hiervoor richt men zich op:

1. netwerkvorming van eigenaren, ondernemers, gemeenten en groenpartijen,
2. productontwikkeling,
3. programmering en
4. communicatie en PR.

Een nieuw plan voor uitvoering in 2016 is in de maak en is onder ander gericht op verbreding van de vier hiervoor genoemde punten, ook interprovinciaal.

In Zuid-Holland wordt de beleving van KBL versterkt in de erfgoedlijn *Landgoederenzone*, die van Monster tot Hillegom loopt. De Landgoederenzone is één van de zeven provinciale erfgoedlijnen. Per lijn zijn betrokken partijen in een zogenaamde erfgoedtafel verenigd en samen formuleert en realiseert men ambities en projecten. Dit kunnen restauraties zijn, marketingacties, publicaties, publieksevenementen, etc. De provincie draagt, vaak samen met het Prins Bernhard Cultuurfonds ZH, bij aan de financiering van zulke projecten.

Verder subsidieert de **Provincie Groningen** binnen haar cultuurbeleid jaarlijks de vier belangrijkste borgen van de provincie.

De meeste provincies financieren het digitaal ontsluiten van erfgoedverhalen waaronder die van KBL: www.AnnoDrenthe.nu, www.mijngelderland.nl, www.verhalenvangroningen.nl, www.oneindignoordholland.nl, www.UtrechtAltijd.nl, www.geschiedenisvanzuidholland.nl, www.zeeuwseankers.nl

Specifieke platformwebsites: www.landgoedenbuitenplaats-zh.nl, www.utrechtsebuitenplaatsen.nl, <http://www.landgoedereninoverijssel.nl>

Specifiek beleid voor KBL

In provincies met meerdere aaneengesloten, omvangrijke landgoedbiotopen zijn specifieke beleidsprogramma's opgezet om vooral onderzoek te doen naar en de dialoog te ontwikkelen met eigenaren met als doel de exploitatie van KBL te verbeteren. Voor de provincies Overijssel, Gelderland en Utrecht is daarin het in hun opdracht gemaakte rapport *In stand houden loont!* van Witteveen en Bos uit 2012 belangrijk geweest, voor Overijssel en Gelderland een ijkpunt van beleid. In dat rapport wordt aangegeven dat overheidsinvesteringen in deze sector wel maatschappelijk rendement oplevert (€ 1 levert €2-€4 rendement op), maar nauwelijks financieel rendement voor de eigenaren die wel

geconfronteerd worden met stijgende exploitatiekosten. Een besef dat breder bij provincies leeft.

Zo kent de provincie **Friesland** het tweejarig *Herstelprogramma Landgoederenlandschap Beetsterzwaag*. Eigenaren, bewoners, ondernemers en overheden onderzoeken samen naar betere exploitatiemogelijkheden vanuit het besef dat de aanwezigheid van KBL toeristen aantrekt wat alleen extra inkomsten oplevert voor anderen dan landgoedeigenaren. Een inventarisatie van wat er over is van de oorspronkelijke parkstructuur is inmiddels gereed, evenals een visie op herstel. Het komend jaar onderzoekt de RUG de economische potentie van het gebied en wordt onderzocht wat herstel en instandhouding van de zogenoemde Zeven Bossen van Beetsterzwaag moet kosten. Eind 2016 worden alle resultaten op een symposium gepresenteerd.

In **Overijssel** bestaat de *Agenda Landgoederen 2013-2016*, primair gericht op gemeenten, landgoedeigenaren en andere professioneel betrokkenen en moet antwoorden geven op de vraag hoe landgoedeigenaren tot betere exploitatie kunnen komen. Onderdeel van de Overijsselse Agenda is daarom onderzoek naar gewenste aanpassingen in regelgeving en kansen voor herbestemming. Daarnaast opereert een landgoederenconsulent als aanspreekpunt ruimtelijke ordening voor eigenaren en worden regelmatig workshops en symposia georganiseerd om kennis en inzichten te delen, ook wat betreft nieuwe economische dragers.

In **Gelderland** geeft het beleidsprogramma *Cultuur en Erfgoed 2013-2016* kastelen, buitenplaatsen en landgoederen met een monumentenstatus voorrang en investeert de provincie actief in instandhouding en ontwikkeling. Niet alleen restauratie, herbestemming en herstel van tuinen en parken is hier aan de orde maar ook de inzet van vrijwilligers, vorming van kennis- en leernetwerken en innovatie. Voor dit laatste onderwerp bestaat zelfs een op KBL gericht deelprogramma: www.duurzamelandgoederen.nl waarin zowel 'monumentale energietransitie' als versterking van monumentaal groen centraal staan. Verder faciliteert de provincie Gelderland samenwerking van buitenplaatsrijke gemeenten, zoals van 5 Zuid-Veluwse gemeenten in Gelders Arcadië (verhalen verzameld, gebiedsvisie ontwikkeld en belevingsprogramma uitgevoerd).

Tot slot kent de Provincie **Utrecht** een integraal beleid voor KBL met haar *Uitvoeringsagenda Historische Buitenplaatsen 2012-2015*. Rond zes thema's zijn vierjarige activiteiten geformuleerd

- 1) samenwerking en netwerk: Platform Utrechtse Buitenplaatsen en symposia
- 2) ruimtelijke kwaliteit en ontwikkeling: bv Handreikingen Behoud door Ontwikkeling, expert meetings voor o.a. economische dragers;
- 3) Restauratie en behoud: bijna alle restauratiemiddelen (€ 8 mln in vier jaar) naar KBL gegaan. Verder o.a. opzet vrijwilligersgroepen onderhoud.

- 4) Publieksbereik: o.a. portal Utrechtse buitenplaatsen, Nacht van de Buitenplaats, marketing kasteelmusea.
- 5) Kennisontwikkeling: inventarisatie en ontsluiting kennis buitenplaatsen
- 6) Organisatie: 1 projectleider bij de provincie.

Om de effecten van beleid te versterken heeft de provincie ook convenanten gesloten met gemeenten, waterschappen en landgoedeigenaren.

Bij de meeste beleidsprogramma's hebben provinciale uitvoeringsorganisaties een belangrijke rol, zoals netwerkbijeenkomsten organiseren, vrijwilligers werven en organiseren, en communicatie naar en evenementenorganisatie voor een groot publiek, en soms ook als werkplek voor een landgoederenconsulent.

Hoeveel geld gaat er om in het provinciaal beleid? Daar bleek niet snel een compleet overzicht van te maken, vooral wanneer meerdere afdelingen in de provinciehuizen geld bij droegen. Enkele indicaties:

- Agenda Overijssel: € 600.000 per jaar
- Utrecht: afgelopen vier jaar in totaal € 9,7 mln aan KBL uitgegeven waarvan € 8 mln restauratiesubsidies.
- Zuid-Holland: € 1,4 miljoen voor KBL-projecten in 2016, behoudens nog goedkeuring door Provinciale Staten

2. EVALUATIES VAN BELEID EN AL OF NIET VOORTZETTING VAN SPECIFIEK KBL-BELEID

Deze landelijke inventarisatie van het provinciaal KBL-beleid betreft *ambities en uitvoeringsplannen*. Daarbij rijst de vraag: hoe effectief zijn ze geweest? Aangezien de gebruikelijke vierjarige beleidscycli van de meeste provincies nu of spoedig aflopen, zullen beleidsevaluaties inzicht moeten geven in de concrete werking en effectiviteit van alle uitgevoerde plannen. Waar staan we met deze evaluaties? En gaat het huidige beleid voor kastelen, buitenplaatsen en landgoederen nog vier jaar door?

Al uitgevoerde evaluaties

Noord-Holland: deze provincie gaat het project Buitenplaatsen in Beeld Kennemerland vier jaar voortzetten en wil er nog meer focus in aanbrengen en dat verankeren met betrokken partijen. En bovendien meer verbinden met andere provinciale ruimtelijke opgaven in het gebied.

Zuid-Holland: Erfgoedlijnenbeleid is gemonitord en College heeft besloten dit beleid de komende vier jaar voort te zetten.

Gelderland: heeft bijvoorbeeld het Europees project SHARE geëvalueerd waarin met KBL gewerkt is aan een nieuwe inzet van vrijwilligers.

Noord-Brabant: Eind 2014 herbestemmingprogramma *De Erfgoedfabriek* geëvalueerd. Een van de conclusies is dat dit programma niet echt heeft gewerkt voor kastelen, buitenplaatsen en landgoederen.

Geen evaluaties voorzien in: Overijssel, waar ook het nieuwe Coalitieakkoord geen melding maakt van een nieuwe Agenda Landgoederen. De verwachting is dan ook gerechtvaardigd dat deze Agenda 1-1-2017 ophoudt.

Evaluaties in ontwikkeling: Utrecht, maar College heeft in Coalitieakkoord al aangegeven KBL een van de erfgoedprioriteiten te houden. Alleen de huidige Uitvoeringsagenda zal niet worden voortgezet vanaf 2017.

3. KANSEN EN AANBEVELINGEN

Kansen

- 1) Omgevingsvisie: De nieuwe *Omgevingswet* geeft alle provinciebesturen de taak om een *Omgevingsvisie* te maken. Hierin staan de hoofdlijnen van de voorgenomen ontwikkeling, het gebruik, beheer, bescherming en behoud van het grondgebied en de hoofdzaken van het voor de fysieke leefomgeving te voeren integrale beleid. KBL verdienen hierin op basis van het nu gevoerde beleid zondermeer een plek.
- 2) Uitwisseling tussen provincies van kennis en ervaringen in successen en leermomenten van beleid
- 3) Regionale samenwerking, provinciegrenzen overschrijdend: NH, ZH en Utrecht; Drenthe-Friesland

Aanbevelingen:

- 1) Borgen van provinciale en regionale kennis: sKBL wil graag de landelijke verbindinginstantie zijn en inzetten op uitwisseling van vernieuwende initiatieven of andere werkbare activiteiten die de instandhouding en het beheer van KBL ten goede komen. En inzetten op meer afstemming tussen provincies die vergelijkbare kastelen, buitenplaatsen en landgoederen binnen hun grenzen hebben.
- 2) De platformbijeenkomst vandaag komt op een uitgelezen moment. Het vierjarig stimuleringsbeleid, voortbouwend op het Jaar van de Historische Buitenplaatsen 2012, zal in sommige provincies niet in de huidige vorm worden voortgezet. De vraag is dan ook, hoe verduurzamen de provincies de gedane investeringen van deze vier jaar en kunnen KBL zich daardoor beter bedruipen, tot algemeen nut? Mijn slotaanbeveling voor aandacht hiervoor bij provincies en andere partijen.